DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.03к(188).19

Воропай С.М.
ORCID iD: https://orcid.org/0000-0001-7956-1721
кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики олімпійського і професійного спорту,
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

ФУТБОЛ КІРОВОГРАДЩИНИ НА ОЛІМПІЙСЬКІЙ АРЕНІ

Футбол один із провідних олімпійських видів спорту на Кіровоградщині. Має традиції і успіхи на міжнародній арені, в тому числі і олімпійській. Дослідження проведено з метою здійснити аналіз спортивних досягнень гравців та тренерів – представників футболу Кіровоградщини на Олімпійських іграх сучасності. Проаналізовано літературні джерела вітчизняних та зарубіжних фахівців. Визначені фахівці футболу Кіровоградщини, що приймали участь у системі олімпійської підготовки та учасники Ігор Олімпіад: 4 футболіста, 6 тренерів. В. Вєремєєв - найуспішніший футболіст-олімпієць Кіровоградщини, який завоював бронзову олімпійську медаль. В олімпійській скарбничці футболу Кіровоградщини 1 бронзова медаль. Категорії тренерів, що приймали участь у системі олімпійської підготовки: клубні тренери – Й. Лі́фшиць, Р. Ротань, С. Кравченко; тренери збірної – Р. Ротань, С. Кравченко; тренери з видів підготовки – Є. Гресь; перші тренери – О. Новіков, В. Третьяков. Дослідження і пропаганда досягнень атлетів та тренерів має велике значення для виховання нових видатних футболістів та тренерів-олімпійців, розповсюдження олімпійських ідеалів, визначення ефективності навчально-тренувальної діяльності відділень футболу у спортивних закладах області та футбольних клубах.

***Ключові слова**: футбол, футболісти та тренери Кіровоградщини, Ігри Олімпіад.*

***Voropai Serhii. Football of Kirovohrad region in the Olympic arena.** Football is one of the leading Olympic sports. It has deep historical roots - the first teams in this game appeared at the end of the nineteenth century. Football of Kirovohrad region has traditions and successes in the international arena, including the Olympic one. Research and promotion of these achievements is of great importance for the further development of Olympic football in Kirovohrad region, the upbringing of new outstanding players and coaches-Olympians, the dissemination of Olympic ideals in certain areas of the region, Ukraine and the world. The study was conducted with the aim of analyzing the sporting achievements of players and coaches - representatives of football of Kirovohrad region at the modern Olympic Games. Literary sources of domestic and foreign specialists were analyzed. Football specialists of Kirovohrad region who participated in the Olympic training system and participants of the Games of the Olympiad were identified. 4 football players from Kirovohrad region participated in the Olympic Games. 6 coaches from Kirovohrad region participated in the Olympic training system for football players. V. Veremeyev is the most successful football player-Olympic player from Kirovohrad region, who won a bronze Olympic medal. There is 1 bronze medal in the Olympic football treasury of Kirovohrad region. Categories of coaches who participated in the Olympic training system: club coaches – Y. Lifshitz, R. Rotan, S. Kravchenko; national team coaches – R. Rotan, S. Kravchenko; coaches for training types – E. Gres; first coaches – O. Novikov, V. Tretyakov. Research and promotion of the achievements of athletes and coaches is of great importance for the upbringing of new outstanding football players and coaches-Olympians, the dissemination of Olympic ideals, and the determination of the effectiveness of the educational and training activities of football departments in regional sports institutions and football clubs.*

***Key words:** football, football players and coaches of the Kirovohrad region, Olympic Games.*

Вступ. Футбол було вперше включено до переліку олімпійських видів спорту 124 роки тому — на Іграх у Парижі 1900 року. Проте, джерела стверджують [7], що неофіційний футбольний турнір був організований у ході перших Ігор на рівні клубних команд. З того часу він входив в програму на усіх наступних Іграх, окрім змагань у Лос-Анджелесі 1932-го. У різні часи в турнірі брала участь різна кількість команд, проте починаючи з 1964 року формат незмінний — 16 команд, розділені на чотири групи по чотири команди, а дві найкращі збірні з кожної групи потрапляють до плей-оф, де продовжують свою боротьбу за олімпійські нагороди.

Перший офіційний міжнародний футбольний турнір на рівні збірних команд відбувся на Іграх IV Олімпіади 1908 року у Лондоні (Великобританія). Тривалий час змагання були лише серед чоловічих збірних, але на Іграх XXVI Олімпіади 1996 року у Атланті (США) вперше було проведено жіночий олімпійський турнір. На сучасних Олімпійських іграх розігруються 2 комплекти нагород: серед чоловіків і серед жінок [7].

Футбол на Кіровоградщині має глибокі історичні корені — перші команди з цієї гри з'явилися ще в кінці дев'ятнадцятого століття у м. Олександрії. У спогадах сестри видатного вченого Дмитра Чижевського Марії є розповідь про те, як місцева, поміщиця Л. Чеботаєва у своєму маєтку (за 8 кілометрів від Олександрії) розпорядилася облаштувати футбольне поле та встановила призи для переможців футбольних поєдинків. Як згадувала Марія Іванівна, «команда, що перемагала, отримувала призи: породистих поросят, гусей, самовар, чайний посуд...» [9].

В Єлисаветград футбол потрапив через англійців – працівників заводу Ельворті. Форму завозили з Англії, а управитель заводу Юнгман був суддею всіх матчів. Перше футбольне поле англійці побудували біля міськсаду і було це найвірогідніше у 1907-1910 роках [9].

Наслідком поширення гри стало утворення міського футбольного гуртка, який у 1914 році був прийнятий у «Всеросійський футбольний союз» (утворений ще в 1897 р.). Вступ до союзу надавав єлисаветградським футболістам право грати офіційні матчі з футболістами Києва, Миколаєва, Одеси, Харкова, Юзівки, які раніше стали членами ВФС [9].

Через працівників заводу Ельворті два м'ячі роздобули в 1915 році знам'янці і теж почали пробувати себе в цій грі. 1924 року вони спорудили стадіон, а з 1928 року стали проводити першість міста. Перші футбольні кроки зробили на той час і олександрійці [5, 9].

У вересні 1934 року вступив у дію перший у місті стадіон і на ньому почали проводитись футбольні зустрічі. Влітку 1935 року в м. Кірово (нова назва Єлисаветграду) на запрошення спортивних товариств міста приїздила одна з кращих команд Грузії — збірна Кутаїсі. Проти неї грала краща команда міста — команда заводу «Червона зірка». Гості святкували перемогу — 3:2 [5, 9].

В довоєнні роки найсильнішою командою міста був ФК «Сільмаш», який кілька разів ставав чемпіоном міста та виступав від Кіровограду в чемпіонатах та кубках України.

У відновленні спортивного життя в повоєнний час активну участь брала футбольна команда заводу «Червона зірка» під назвою «Трактор». На початок 50-х років сформувався доволі майстерний колектив, який здобув кубок України (серед колективів фізкультури), кубок центральної ради ДСТ «Торпедо» та кубок Української ради професійних спілок. Особливо врожайним на здобутки став для нашої команди (в той час мала назву «Торпедо») 1955 рік: наші земляки перемогли в своїй підгрупі чемпіонату України, а у фінальному турнірі вибороли бронзові медалі першості України серед колективів фізкультури [5, 9].

1958 року команда вже під назвою «Зірка» почала виступати в чемпіонатах СРСР серед майстрів класу «Б». Перший рік був складним і не вельми успішним, проте вже з 1959 року «Зірка» — незмінний фаворит цих змагань. 1960 року команда мала перше в своїй історії зарубіжне турне — виїздила в Польщу на низку товариських матчів, які провела доволі успішно [5].

1961 року «Зірка» виборола перший «Рубіновий кубок» — приз, заснований в Україні для найрезультативнішої команди республіки [5].

Стабільна гра і стабільні високі результати дали підставу довірити «Зірці» у 1965 році нове зарубіжне турне, цього разу до Італії, де команда також мала успіх, не програвши жодного поєдинку. Тоді в «Зірці» вже почав грати і брав участь у поїздці до Італії Валерій Поркуян [5].

1966 року підвищився спортивний статус команди «Зірка». Вона стала учасником чемпіонату СРСР у другій групі класу «А», де 4 сезони була серед лідерів [5].

Багато уваги в цей час приділялося розвитку дитячого футболу. Особливо вагомий внесок у цю справу зробила спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа облвно з футболу. Тут було підготовлено плеяду всесвітньо відомих майстрів шкіряного м'яча, зокрема А. Канчельскіса, М. Михайлова та ін.

Вихованці нашого футболу в цей час склали основу першої команди області «Зірки», яка в сімдесяті роки виступала яскраво і результативно: у цей час було здобуто другий (1973 р.), а згодом і третій кубок України (1975 р.).

Успішна гра «Зірки» дала дорогу у великий футбол нашим славним землякам В. Вєрємєєву, М. Михайлову, М. Латишу та В. Євтушенку, які представляли наш регіональний футбол у складі збірної СРСР на найвищих світових футбольних форумах [5, 9].

На початку 2000-х років центр розвитку регіонального футболу став переміщуватися до м. Олександрії. Так, у вищій лізі ПФЛ України починає виступати ФК «Поліграфтехніка» (а з 2003 р. – ФК «Олександрія»). Нині ФК «Олександрія» провідний клуб прем'єр-ліги українського футболу і один із фундаторів олімпійського успіху України.

На сьогодні футбол є одним із провідних видів спорту на Кіровоградщині і має олімпійську спадщину [2, 3].

Досліджуючи олімпійську спадщину футболу Кіровоградщини нами було зроблено спробу аналізу ефективності діяльності спортивних закладів області за достатньо вузьким, але найбільш значущим напрямком олімпійської підготовки – підготовку учасників Олімпійських ігор. В олімпійській підготовці задіяний широкий спектр фахівці, але визначальними в ньому є атлети і тренери.

Розробка питання, пов'язаного з аналізом досягнень гравців та тренерів футболу Кіровоградщини на олімпійській арені досить цікава і, на наш погляд, актуальна. Дослідження і пропаганда цих досягнень має велике значення для подальшого розвитку олімпійського футболу на Кіровоградщині, виховання нових видатних гравців та тренерів-олімпійців, розповсюдження олімпійських ідеалів у окремих районах області, України та світу.

Матеріал і методи. Метою дослідження є аналіз спортивних досягнень атлетів та тренерів – представників футболу Кіровоградщини на Олімпійських іграх сучасності. Для досягнення поставленої мети нами були розв'язані наступні завдання: пошук у літературних, інформаційних та періодичних джерелах матеріалів про гравців та тренерів футболу Кіровоградщини, учасників Олімпійських ігор; систематизувати і проаналізувати результати їх виступів на олімпійській арені. При проведенні дослідження нами застосовувався наступний комплекс методів: аналіз даних науково-методичної та довідникової літератури, інформаційної мережі Інтернет, технічних протоколів Олімпійських ігор 1952-2024 рр., педагогічні спостереження, опитування.

Результати дослідження. Від року до року від олімпійського циклу до олімпійського циклу фахівці футболу Кіровоградщини нарощували свій науково-методичний та практичний рівень, котрий забезпечив підготовку футболістів на найвищому рівні – участь в Олімпійських іграх.

Аналіз доступних нам джерел [1, 2, 3, 4, 7, 8, 10] дав підстави стверджувати, що на Іграх Олімпіад приймали участь 4 футболіста-вихованця Кіровоградщини. До системи олімпійської підготовки футболістів долучалися 6 тренерів уродженців та вихованців Кіровоградщини (табл.1).

Таблиця 1

Здобутки представників футболу Кіровоградщини на олімпійських аренах сучасності

Ігри Олімпіад	Атлети-олімпійці	Тренери-олімпійці			
		Клубні	Перші	З видів підготовки	Збірних команд
Ігри XXI Олімпіади 1976 року Монреаль, Канада	**Володимир Вєрємєєв** бронза	**Ліфшиць Йосип Давидович** головний тренер ФК «Зірка» (1967)	**Новіков Олег Іванович** тренер ДЮСШ «Зірка» **Третяков Віктор Михайлович** тренер ДЮСШ «Зірка»		
Ігри XXXIII Олімпіади 2024 року Париж, Франція	**Олександр Мартинюк** 9-е місце **Микола Михайленко** 9-е місце **Георгій Єрмаков** 9-е місце	**Ротань Руслан Петрович** головний тренер ФК «Олександрія» **Кравченко Сергій Сергійович** старший тренер ФК «Олександрія»		**Гресь Євген Анатолійович** тренер ФК «Олександрія» з НМЗ	**Ротань Руслан Петрович** головний тренер збірної олімпійської команди України **Кравченко Сергій Сергійович** старший тренер збірної олімпійської команди України **Гресь Євген Анатолійович** тренер збірної олімпійської команди України з НМЗ

Першим олімпійським здобутком для футболу Кіровоградщини і відразу найуспішнішим стали Ігри XXI Олімпіади 1976 року в Монреалі (Канада). На них успішно виступив вихованець ФК «Зірка» Кіровоград В. Вєрємєєв, вибоpовши бронзову медаль в складі збірної ОК СРСР [2].

Основи олімпійського успіху В. Вєрємєєву закладалися його першими тренерами Новіковим О.І. та заслуженим тренером України з футболу Третьяковим В.М. у ДЮСШ «Зірка» м. Кіровограду. Підготовка під керівництвом тренерського тандему швидко розкрила здібності талановитого учня і вже у 17 років їхнього підопічного запросили до команди майстрів «Зірки», де його талант продовжив шліфувати головний тренер клубу Ліфшиць Йосип Давидович**.** А ще через рік його запросили у провідний ФК СРСР – київське «Динамо». У «Динамо» його талант розкрився на повну і він став провідним гравцем не тільки клубу, а й збірної СРСР [3, 5, 6].

В цей час В. Вєрємєєва запрошують до олімпійської збірної СРСР для участі у відбірковому турнірі до Ігор XX Олімпіади 1972 року у Мюнхені (ФРН). Він успішно дебютує у грі проти збірної Австрії і разом з партнерами йому вдається цю гру виграти з рахунком 4:0. Далі були: гра відбіркового турніру зі збірною Франції, яку команді разом з В. Вєрємєєвим

вдалося також впевнено переграти з рахунком 5:1 та повторна гра зі збірною Австрії на полі суперників, що закінчилася мінімальною перевагою нашої команди – 1:0. Наступна гра для нашої збірної була невдалою. Команда, у якій грав і В. Вєрємєєв, її програла французам на їх полі з рахунком 1:3. Після цієї гри молодий півзахисник В. Вєрємєєв у подальшому передолімпійському та олімпійському турнірі участі не приймав [2].

Наступний олімпійський цикл підготовки для В. Вєрємєєва був більш успішним і він у складі збірної СРСР брав участь у Іграх XXI Олімпіади 1976 року у Монреалі, Канада. Перша гра збірної відбулася 19.07.1976 року з господарями змагань, де В. Вєрємєєв був у основному складі. Гра була нервова, канадці поступатися без бою не хотіли. Однак В. Вєрємєєву разом із командою вдалося переломити опір суперників і довести поєдинок до перемоги 2:1[2].

Система розіграшу у груповому турнірі була на стороні збірної СРСР. У її гравців було більше часу на відновлення від попередньої гри і на гру зі збірною КНДР наші гравці вийшли більш свіжіші. З першої ж секунди гри В. Вєрємєєв з партнерами пішли на ворота суперників. Ігрова перевага матеріалізувалася у голах. Осторонь гольових моментів В. Вєрємєєв не стояв. Він не тільки успішно асистував форвардам, але і забив сам на 81 хв. другий гол. Фінальний свисток зафіксував упевнену перемогу збірної СРСР з рахунком 3:0.

За підсумками групового турніру В. Вєрємєєв з командою вийшли до чвертьфіналу, де жереб звів збірну СРСР з командою Ірану. Наші футболісти хоч і мали на відновлення лише один день, але на гру вийшли сконцентровані і націлені на перемогу. Націленість на перемогу В. Вєрємєєва і команди принесла бажаний результат. Наша команда перемогла іранців з рахунком 2:1 і вийшла у півфінал [2].

У півфіналі наші футболісти зійшлися у поєдинку зі збірною НДР. Гра була рівною, навіть з невеликою перевагою нашої збірної. Але щось десь не склалося і фінальний свисток зафіксував поразку збірної СРСР з рахунком 1:2 на користь збірної НДР (майбутнього чемпіона Ігор).

У поєдинку за третє місце наша команда зійшлася у двобої з олімпійською збірною Бразилії, але В. Вєрємєєв у грі участі не приймав. Наші футболісти домінували на полі і довели гру до перемоги з рахунком 2:0. У фінальному протоколі В. Вєрємєєв з партнерами по команді став бронзовим призерами Ігор XXI Олімпіади 1976 року [2].

У складі олімпійської збірної СРСР він провів 8 матчі: 4 у олімпійському циклі підготовки до Ігор XX Олімпіади і 4 у фінальному турнірі на Іграх XXI Олімпіади [2].

У наступні олімпійські цикли фахівці футболу Кіровоградщини натхненно працювали, але стати учасниками олімпійських баталій за різних причин не вдавалось.

Новим успішним олімпійським циклом для футболу Кіровоградщини став цикл підготовки до Ігор XXXIII Олімпіади 2024 року в Парижі (Франція) (уперше в складі збірної НОК України). У складі збірній НОК України готувалися до Ігор сім вихованців ФК «Олександрія»: Олександр Мартинюк (10 ігор), Микола Михайленко (7 ігор), Артем Шулянський (2 гри), Артем Кулаковський (1 гра), Денис Шостак (5 ігор), Георгій Єрмаков (4 гри), Кирило Сігеєв (8 ігор). До основного складу олімпійської збірної для участі в олімпійському футбольному турнірі на Іграх у Парижі були включені три футболіста-вихованця Кіровоградщини: Г. Єрмаков, О. Мартинюк та М. Михайленко [1, 10].

Успішний цей олімпійський цикл підготовки був і для тренерів Кіровоградщини. Так, очолив збірну олімпійську команду України головний тренер ФК «Олександрія» Р. Ротань, а до його тренерського штабу були запрошені С. Кравченко, старший тренер ФК «Олександрія» та Є. Гресь, тренер ФК «Олександрія» з НМЗ [4].

Пройшовши успішно відбірковий етап олімпійська збірна України вперше в історії олімпійського руху незалежної України потрапила до олімпійського футбольного турніру на Ігри XXXIII Олімпіади 2024 року в Париж. Жереб розподілив нашу команду у підгрупу В, де суперниками наших вихованців стали збірні команди Аргентина, Марокко та Іраку.

Дебютна гра з командою Іраку, де в основному складі грали О. Мартинюк та М. Михайленко (заміна на 73 хв.) пройшла з перевагою нашої збірної, однак перемогу святкували наші суперники з результатом 1:2.

На гру другого туру з командою Марокко наша збірна вийшла максимально концентрована на перемогу. У її складі на поле виходили і два наших вихованця: О. Мартинюк (заміна на 74 хв.) та М. Михайленко (заміна на 78 хв.) В рівній безкомпромісній боротьбі їм вдалося здолати конкурентів з рахунком 2:1.

Заключна гра групового етапу олімпійського турніру звела наших футболістів з одним із лідерів світового футболу командою Аргентини. У складі нашої олімпійської збірної на поле виходили вихованці футболу Кіровоградщини О. Мартинюк (заміна на 68 хв.) та М. Михайленко (заміна на 59 хв.). Наша команду гідно чинила опір супернику, однак фінальний свисток зафіксував перемогу Аргентини – 0:2 [8].

З групи наша команда не вийшла, завершивши дебютний виступ на Олімпійських іграх з однією перемогою на стадії групового турніру. У підсумковому протоколі олімпійського турніру, набравши 3 очки і з різницею забитих і пропущених голів 3:5 (-2) наша команда розмістилася на почесному 9 місці [8].

Висновки. В результаті проведеного дослідження можна зробити певні висновки: накопичення інформації про висококваліфікованих фахівців футболу Кіровоградщини, гравців та тренерів, котрі спроможні конкурувати на Іграх Олімпіад є актуальним педагогічним та історичним завданням для визначення ефективності навчально-тренувальної діяльності відділень футболу у спортивних закладах області та поліпшення їх роботи в подальшому; найбільш видатними нашими футболістами-олімпійцями є гравець В. Вєрємєєв, а також його перші тренери та головний тренер олімпійської збірної України Р. Ротань.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з систематизацією отриманих даних та вивченню ролі атлетів та тренерів в стратегії розвитку футболу Кіровоградщини.

Література

1. 2024: підсумки року для олімпійської збірної України. Режим доступу: https://uaf.ua/article/53095

2. Воропай С. М. Олімпійська спадщина Кіровоградщини: монографія. Кропивницький: Антураж А, 2021. Книга 1. 140 с.

3. Воропай С.М. Тренери-олімпійці Кіровоградщини. Актуальні проблеми фізичної культури, спорту і здоров'я: зб.нп за матеріалими III Всеукраїнської наук. інтернет-конф. (Черкаси, 24-25 травня 2018 р.). Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2018. С.139-141.

4. Олімпійська збірна України з футболу. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%BF%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_%D0%B7_%D1%84%D1%83%D1%82%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D1%83

5. Перевозник А., Ковальов М. Зірка: 1922-2002. Футбольний клуб «Зірка». Ювілейне видання. Кіровоград: Центрально-Українське вид-во, 2002. 48 с.: портр, фото, 2 л. фото.кол.

6. Тарасівець В. Друг мій футбол: Про засл. тренера УРСР Віктора Третякова. Кіровоградська правда. 1970. 16 червня.

7. Футбол на Олімпійських іграх. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%83%D1%82%D0%B1%D0%BE%D0%BB_%D0%BD%D0%B0_%D0%9E%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%BF%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%85

8. Чоловічий футбольний турнір Олімпійських ігор-2024: табло і регламент. Режим доступу: https://uaf.ua/article/51879

9. Янчуков С., Березан О. До спортивних вершин. Нариси з історії фізкультури і спорту на Кіровоградщині. Кіровоград: Центрально-українське видавництво, 2015. 288 с.

10. Football. Results book. Version 1. 10 Avg 2024. Paris, 2024. 207 p. Режим доступу: https://www.olympics.com/ru/olympic-games/paris-2024/results/football

References

1. 2024: pidsumky roku dlia olimpiiskoi zbirnoi Ukrainy. Rezhym dostupu: https://uaf.ua/article/53095

2. Voropai S. M. Olimpiiska spadshchyna Kirovohradshchyny: monohrafiia. Kropyvnytskyi: Anturazh A, 2021. Knyha 1. 140 s.

4. Voropai S.M. Trenery-olimpiitsi Kirovohradshchyny. Aktualni problemy fizychnoi kultury, sportu i zdorovia: zb.np za materialymy III Vseukrainskoi nauk. internet-konf. (Cherkasy, 24-25 travnia 2018 r.). Cherkaskyi natsionalnyi universytet im.Bohdana Khmelnytskoho. Cherkasy, 2018. S.139-141.

4. Olimpiiska zbirna Ukrainy z futbolu. Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%BF%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_%D0%B7_%D1%84%D1%83%D1%82%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D1%83

5. Perevoznyk A., Kovalov M. Zirka: 1922-2002. Futbolnyi klub «Zirka». Yuvileine vydannia. Kirovohrad: Tsentralno-Ukrainske vyd-vo, 2002. 48 s.: portr, foto, 2 l. foto.kol.

6. Tarasivets V. Druh mii futbol: Pro zasl. trenera URSR Viktora Tretiakova. Kirovohradska pravda. 1970. 16 chervnia.

7. Futbol na Olimpiiskykh ihrakh. Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%83%D1%82%D0%B1%D0%BE%D0%BB_%D0%BD%D0%B0_%D0%9E%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%BF%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%85

8. Cholovichyi futbolnyi turnir Olimpiiskykh ihor-2024: tablo i rehlament. Rezhym dostupu: https://uaf.ua/article/51879

9. Yanchukov S., Berezan O. Do sportyvnykh vershyn. Narysy z istorii fizkultury i sportu na Kirovohradshchyni. Kirovohrad: Tsentralno-ukrainske vydavnytstvo, 2015. 288 s.

10. Football. Results book. Version 1. 10 Avg 2024. Paris, 2024. 207 p. Rezhym dostupu: https://www.olympics.com/ru/olympic-games/paris-2024/results/football